

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)
گرایش: بین الملل

عنوان:

مسئولیت کیفری بین المللی فردی و مصونیت‌های دیپلماتیک

استاد راهنما:

دکتر حسن سواری

استاد مشاور:

دکتر محمد جواد شریعت باقری

نگارش:

جواد بشیرپور تختمشلو

پانیز ۱۳۹۰

*ISLAMIC AZAD UNIVERSITY
CENTRAL TEHRAN BRANCH
FACULTY OF LAW – DEPARTMENT of
CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY GROUP
LAW M.A thesis
CRIMINAL LAW*

SUBJECT:
International individual criminal Responsibility and Diplomatic Immunities

READER:
Dr.Hassan Savari

ADVISOR :
Dr.Mohammad javad Sh.bagheri

BY:
Javad bashirpour

Autumn 2011

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۷	بخش اول- مسئولیت کیفری و دسترسی به عدالت به عنوان آرمان بشری
۷	فصل اول- پیشینه تاریخی و مفاهیم
۸	گفتار اول – تاریخچه
۱۱	گفتار دوم- مفهوم مسئولیت کیفری بین المللی فردی
۳۴	فصل دوم -امکانات و ابزارهای موجود برای دسترسی به عدالت
۳۴	گفتار اول: نهادهای قضایی (دادگاه های بین المللی)
۴۷	گفتار دوم- نهادهای سیاسی
۶۲	بخش دوم- مصونیت دیپلماتیک به عنوان مانعی در مقابل مبارزه با بی کیفری
۶۳	فصل اول: مبانی و منابع تاسیس حقوقی مصونیت دیپلماتیک
۶۳	گفتار اول- مبانی مصونیت دیپلماتیک
۷۱	گفتار دوم – منابع مصونیت های دیپلماتیک

فصل دوم: دامنه اعتبار مصونیت‌های دیپلماتیک در زمان تحقق مسئولیت کیفری بین المللی

فردی ۸۳

گفتار اول- مصونیت های دیپلماتیک در زمان تحقق مسئولیت کیفری بین المللی فردی..... ۸۵

گفتار دوم: مسئله صلاحیت ها و مصونیت های دیپلماتیک..... ۹۹

نتیجه گیری..... ۱۱۸

منابع و مأخذ ۱۲۲

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

مقدمه

الف) بیان مسئله

مصونیت های دیپلماتیک از موضوعات شناخته شده در حقوق بین الملل هستند که بر اساس مفهوم آن، اعمال نمایندگان دیپلماتیک و مقامات عالی رتبه کشور خارج از صلاحیت رسیدگی در دادگاه ها قرار می گیرد و مادام که آن ها از این مصونیت ها برخوردارند اقدامات آن ها مورد رسیدگی قرار نمی گیرد. به بیان بهتر، «دارنده مصونیت ها از تعقیب قانون و مأموران دولت، در امان است و قانون و مجریان آن نمی توانند شخص دارنده آن را تعقیب کنند»^۱. این در حالی است که ممکن است دارندگان مصونیت ها مرتکب جنایات بین المللی شده و مسئولیت کیفری آن ها احراز گردد. اگر مصونیت های دیپلماتیک در چنین زمانی وجود داشته باشند، مسئولیت کیفری این اشخاص نادیده گرفته شده و به طبع اصول حقوق کیفری بین المللی به اجرا در نمی آیند. در سوی مقابل اگر مسئولیت کیفری چنین شخصی احراز گردد، اهمیت مصونیت های دیپلماتیک نادیده انگاشته شده است، به ویژه اگر تمامی کشورها صلاحیت رسیدگی به چنین جنایاتی را داشته باشند. بدین لحاظ این پرسش مطرح خواهد شد که دامنه مصونیت های دیپلماتیک تا کجاست و اگر چنین مصونیتی قابل لغو شدن است چه نهاد یا نهادهایی می توانند این اقدام را انجام دهند.

ب) هدف و ضرورت تحقیق

مواردی وجود دارند که اشخاص دارای مصونیت های دیپلماتیک با وجود ارتکاب جنایات بین المللی، یا محاکمه نشده اند و یا اگر محاکمه شده اند، مجازات نشده اند. فرار از محاکمه و مجازات به دلیل داشتن مصونیت های دیپلماتیک بی گمان یکی از عوامل عدم اجرای عدالت در

^۱ صدر، جواد: حقوق دیپلماتیک و کنسولی، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۴، ص ۷۷

عرصه بین المللی است که به نظر می رسد نهادهای بین المللی نیز در بسیاری از موارد به دلیل وجود آن قادر به انجام اقدامی مثبت برای جلوگیری از جنایات دیگر یا مجازات جنایات ارتکاب شده نیستند. بنابراین در درجه اول ضروری است که برای حل چنین مشکلی، با بررسی رابطه این دو موضوع راه حلی مناسب ارائه گردد.

علاوه بر این نباید از اهمیت مصونیت های دیپلماتیک نیز کاسته شود، زیرا این موضوع از مباحث قدیمی و پراهمیت در حقوق بین الملل است که در طی تحولات گسترده حقوق بین الملل به پیشرفت های زیادی دست یافته است. تحولات گسترده در مبانی و منابع این موضوع حقوق بین المللی را می توان در شمار این پیشرفت ها دانست. بنابراین اگر قرار باشد مصونیت های دیپلماتیک در مواردی نادیده انگاشته شوند، باید این نادیده انگاشته شدن محدود به موارد خاص بوده باشد و توسط نهادهای خاص صورت پذیرد. از این رو هدف دیگر تحقیق شناسایی این محدودیت ها در لغو مصونیت های دیپلماتیک خواهد بود.

ج) سئوالات تحقیق

سئوال اصلی

چه رابطه ای میان مسئولیت کیفری بین المللی فردی و مصونیت های دیپلماتیک وجود دارد؟

سئوالات فرعی

آیا صلاحیت جهانی دولت ها برای رسیدگی به جنایات بین المللی نقشی در نقض مصونیت های دیپلماتیک دارد؟

مصونیت های دیپلماتیک امروزه بر چه مبنایی نمایندگان دیپلماتیک را از مسئولیت میرا می کنند؟

آیا مصونیت های کارکردی یا شخصی مقامات دولتی موجب عدم مسئولیت کیفری آنان می شود؟

د) فرضیه تحقیق

با تحقق مسئولیت کیفری بین المللی فردی، مصونیت های دیپلماتیک از بین می روند. دیوان کیفری بین المللی می تواند، مصونیت های دیپلماتیک را سلب کند. مبنای مصونیت های دیپلماتیک در حال حاضر « مصلحت خدمت » برای نماینده است. مصونیت های کارکردی می توانند موجب عدم مسئولیت کیفری فردی مقامات دولتی باشند.

ه) ابزار و روش تحقیق

اطلاعات اولیه برای انجام این پژوهش از طریق مطالعات کتابخانه ای حاصل شد و براساس اطلاعات به دست آمده از این طریق اهداف و فرضیه های تحقیق تدوین گردید. سپس مطالعات تکمیلی در خصوص موضوع تحقیق به عمل آمد. اینترنت و دنیای مجازی، مجلات تخصصی رشته و مجلات و گاهنامه های عمومی مرتبط نیز در این مرحله مورد استفاده قرار گرفتند. در این پایان نامه از روش تحلیلی- توصیفی استفاده گردیده است.

و) پیشینه تحقیق

درباره هر یک از دو موضوع مصونیت های دیپلماتیک و مسئولیت کیفری بین المللی فردی تحقیقات متعددی انجام شده است و رویه قضایی نیز وجود دارد. از جمله این تحقیقات می توان به کارهای آقای «سالوادوره زاپایا»¹ و «رمیگوس اویاکی»¹ اشاره کرد. آنتونیو کاسسه

---

¹ Zappala, Salvatore, "Do Heads of State in Office Enjoy Immunity from Jurisdiction for International Crimes? The Ghaddafi Case before the French Cour de Cassation", *Ejil*, Vol. 12 No. 3, 2001

حقوقدان برجسته بین المللی نیز در این باره نوشته است.^۱ از کارهای نویسندگان داخلی نیز نباید گذشت برای مثال نوشته آقای «به آذین حسینی»^۲ در این زمینه بسیار مفید به نظر می رسد. از جمله کارهای دیگری که در این رساله از آن به خوبی استفاده شده است می توان از مقاله آقای میرمحمدی درباره مصونیت های دیپلماتیک نام برد.^۳ البته پایان نامه هایی هم در این زمینه وجود دارد. برای مثال می توان به پایان نامه آقای فرحی در مورد مصونیت ها و امتیازات دیپلماتیک اشاره کرد^۴ که در این تحقیق نیز مورد استفاده قرار گرفته است. با این وجود تعداد پایان نامه هایی که در این زمینه وجود دارند نسبت به سایر موضوعات حقوق بین الملل قابل توجه نیست. به خصوص در زمینه مسئولیت کیفری بین المللی فردی به عنوان یکی از اساسی ترین مسائل حقوق کیفری بین الملل، پایان نامه ای یافت.

ز) ساختار تحقیق

تحقیق حاضر در دو بخش تدوین گردیده است. در فصل اول بخش اول، موضوع مسئولیت کیفری فردی و پیشینه آن مورد ارزیابی قرار گرفته است. در گفتار اول این فصل، پیشینه تاریخی مسئولیت کیفری مورد بررسی است و در گفتار دوم مفهوم این موضوع تعریف گردیده است، ضمن این که مسئولیت کیفری دولت نیز مختصراً در آن مطالعه شده است. در فصل دوم نهادهایی که چه در سطح قضایی و چه در سطح سیاسی صلاحیت رسیدگی و توجه به موضوع

¹ Oraeki Chibueze, Remigius, "The International Criminal Court: Bottlenecks to Individual Criminal Liability in the Rome Statute", *Annual Survey of International & Comparative Law*, Vol. 12 [2006], Iss. 1, Art. 9

² Cassese, Antonio, "When May Senior State Officials Be Tried for International Crimes? Some comments on the Congo v. Belgium Case", *Ejil*, Vol. 13 No. 4, 2002

^۳ حسینی، به آذین، «مسئولیت کیفری مأموران عالی رتبه دولت ها در حقوق بین الملل (با تأکید بر رأی دیوان بین المللی دادگستری بین کنگو و بلژیک)»، مجله کانون وکلا، ۱۳۸۶، شماره ۱۹۶ و ۱۹۷

^۴ میرمحمدی، سیدمصطفی؛ «جلوه هایی از حقوق دیپلماتیک در اسلام»؛ مجله معرفت؛ مهر ۱۳۸۲؛ شماره ۷۰؛ فرحی، حسین؛ عنوان پایان نامه: «مصونیتها و امتیازات دیپلماتیک»: پرویز علوی؛ دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده حقوق، گروه حقوق بین الملل؛ زمستان ۱۳۸۵؛

مسئولیت کیفری بین المللی را داشته و دارند به ترتیب مورد مطالعه قرار گرفته است. در نهادهای قضایی دادگاه هایی مانند دادگاه نورنبرگ و توکیو، دادگاه های ویژه و دیوان کیفری بین المللی بررسی شده اند و در نهادهای سیاسی نیز شورای امنیت و شورای حقوق بشر معرفی شده اند و کارکرد هایی که می توانند در این زمینه داشته باشند مورد بررسی قرار گرفته است.

در بخش دوم به پاسخ به پرسش های تحقیق پرداخته شده است و در فصل اول، مبانی و منابع مصونیت های دیپلماتیک مطرح شده اند. در گفتار اول فصل اول، به این ترتیب مبانی به دو دسته مبانی سنتی و مدرن تقسیم شده اند و در گفتار دوم منابع مصونیت های دیپلماتیک بر اساس ماده ۳۸ اساسنامه دیوان-معاهدات، اصول کلی حقوق، رویه قضایی و دکترین - بیان شده اند. عرف بین المللی در زمینه حقوق دیپلماتیک به صورت مجزا مطرح نگردیده است اما در خلال بحث ها به آن اشاره شده است. در فصل دوم این بخش دامنه مصونیت های دیپلماتیک در زمان تحقق مسئولیت کیفری بین المللی و همچنین مسئله صلاحیت ها و مصونیت های دیپلماتیک به عنوان دو بحث مهم در این زمینه طرح گردیده اند. در نهایت نیز نتیجه گیری و پیشنهادات عنوان شده اند.

بخش اول

مسئولیت کیفری بین المللی فردی و دسترسی به عدالت به عنوان آرمان بشری

فصل اول - پیشینه تاریخی و مفاهیم

جامعه بین المللی همواره شاهد ارتکاب جنایاتی در عرصه بین المللی بوده است. علی رغم تمامی تلاش های جامعه بین المللی برای جلوگیری از ارتکاب جنایات بین المللی هنوز چنین جرائمی ارتکاب شده و آثار منفی گسترده ای را به بار می آورند. طرح عنوان مسئولیت کیفری

فردی بین المللی از جمله راهکارهای جامعه بین المللی برای مقابله با جنایات بین المللی بوده است. این تلاش گرچه تغییر قابل ملاحظه ای را در رفتار افراد در جامعه بین المللی ایجاد نکرده است، اما واکنشی قابل توجه به ارتکاب جنایات بین المللی است و خود موجب تحولاتی ارزشمند در حقوق کیفری بین الملل شده است. از جمله این تغییرات ایجاد دادگاه های کیفری یا شکل گیری قواعد و اصول حقوق کیفری بین المللی است که می تواند در آینده با تکامل بیشتر موجبات کاهش جرم و جنایت در عرصه بین المللی گردد.

در فصل حاضر موضوع مسئولیت کیفری بین المللی فردی در دو گفتار مورد مطالعه قرار می گیرد. در گفتار اول تاریخچه این موضوع بررسی خواهد گردید و در گفتار دوم مفهوم مسئولیت کیفری تحلیل خواهد گردید.

گفتار اول – تاریخچه

مفهوم مسئولیت کیفری بین المللی فردی را می توان به نوعی از مباحث قدیمی حقوق بین الملل و به طور خاص حقوق کیفری بین الملل دانست اما توجه آکادمیک به آن سابقه چندانی ندارد و شاید بتوان وقوع دو جنگ جهانی بزرگ را مبنایی برای شروع مباحث آکادمیک راجع به مسئولیت کیفری بین المللی فردی دانست. البته در این میان وقوع جنگ دوم جهانی و تحولات گسترده حقوق بین الملل از اهمیت بیشتری برخوردار است بدین لحاظ در گفتار حاضر ابتدا تاریخچه این نوع از مسئولیت پیش از جنگ جهانی دوم مورد بررسی قرار خواهد گرفت و سپس مختصراً تحولات مسئولیت کیفری بین المللی فردی پس از جنگ جهانی دوم ارزیابی خواهد شد.

مبحث اول – پیش از جنگ جهانی دوم

«پس از پایان جنگ جهانی اول کمیسیونی متشکل از فاتحان جنگ خواستار محاکمه و مجازات مقامات اصلی مسئولین نقض حقوق جنگ از جمله ویلهلم دوم، امپراتور آلمان گردیدند. در این کمیسیون پیشنهاد تشکیل دیوان عالی متحدین برای رسیدگی به نقض قوانین و عرف های جنگی و نیز نقض حقوق بشر مطرح شد»^۱. بر این اساس، معاهده ورسای که در سال ۱۹۱۹ به تصویب متحدین رسید محاکمه و مجازات سران آلمانی و سایر سران کشورهای را که مرتکب نقض قوانین و عرف های جنگی شده اند در دادگاه نظامی مقرر کرد (مواد ۲۲۷ و ۲۲۸). اما دولت هلند که امپراتور آلمان به آنجا پناهنده شده بود به دلیل اینکه جرایم منتسب به وی در قانون اساسی هلند وجود نداشته است، از استرداد وی خودداری نمود. «علی رغم مفاد ۲۲۸-۲۳۰ معاهده ورسای، برای محاکمه پرسنل نظامی آلمان که حسب ادعا مرتکب جرایم جنگی شده بودند، نه هیچ دادگاه بین المللی تشکیل شد و نه آن ها در دادگاه های متحدین محاکمه شدند. محاکمه آلمانی ها فقط محدود به محاکمه ۱۲ نفر متهم جزء در یک دادگاه آلمانی در شهر لایپزیگ که ۶ نفر از آنها تبرئه شدند گردید»^۲.

در سال ۱۹۲۰، کمیته مشورتی حقوقدانان که مأمور تهیه طرح دیوان دادگستری بین المللی بود پیشنهاد تشکیل محکمه ای به نام «دیوان عالی دادگستری بین المللی» برای محاکمه مرتکبین جرایمی که نظم عمومی بین المللی را نقض می کنند یا مغایر حقوق جهانی ملل هستند و مجمع یا شورای جامعه ملل آن ها را ارجاع می دهند صلاحیت داشته باشند را ارایه کرد. لیکن چند ماه بعد مجمع جامعه ملل این پیشنهاد را به دلیل شتاب آمیز بودن به کلی مردود دانست.

---

¹ Report of the commission to the preliminary peace conference' 14 AJIL, 1920, P.95

².Mullins, Claud, "the Leipzig Trials; an account of the criminals' trials and a study of German mentality", witherby publisher, 1921, p. 27

پس از آن پیش نویس اساسنامه یک دادگاه بین المللی به امضای سازمان های غیر دولتی مثل اتحادیه بین المجالس در سال ۱۹۲۵، و نهاد های علمی مثل انجمن حقوق بین الملل در سال ۱۹۲۶، رسید. هیچ یک از این پیش نویس ها نتایج ملموسی در بر نداشت.

مجموعه این تلاش ها در تأسیس یک نهاد کیفری بین المللی را نباید خالی از اهمیت دانست اما در دورانی که حاکمیت دولت ها هنوز بهای بسیار زیادی داشت نمی توانست منتهی به ایجاد نهادی بین المللی با صلاحیت جهانی شود. بنابراین محاکمه سران دولت ها به اتهام ارتکاب جرایم جنگی و یا سایر فجایع به سادگی ممکن نبود. جای تعجب ندارد که اولین مقررات در خصوص مسئولیت کیفری بین المللی فردی ماده ۲۲۷ معاهده ورسای بود که آن مقرر نه تنها به صورت کاغذ پاره ای باقی ماند بلکه در واقع در جامعه بین الملل جنجال آفرین بود.

مبحث دوم- پس از جنگ جهانی دوم تا زمان معاصر

«نقض گسترده حقوق بشر در طول جنگ جهانی دوم از سوی نازی ها و ژاپنی ها که ۶۰ میلیون تلفات انسانی در بر داشت جامعه بین المللی را از خواب تساهل بیدار نمود و با تقویت مفاهیم حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه، مفهوم حاکمیت دولت ها رو به تضییق گذاشت و منتهی به تأسیس دادگاه های بین المللی بلافاصله پس از جنگ گردید. رویه ایجاد دادگاه های بین المللی از آن زمان تاکنون ادامه داشته و دستاورد های مهمی را برای جامعه بین المللی به ارمغان آورده است»^۱. «امروزه دولت ها دیگر نمی توانند مانند گذشته به هر اقدامی که می خواهند دست بزنند؛ زیرا دیگر حاکمیت آن ها مطلق نیست. همین امر موجب شده است که اگر کسی در چارچوب مقام دولتی اش مرتکب یک جنایت بین المللی شود، فرداً مسئول شناخته شده و باید در مقابل محکمه بین المللی پاسخگو باشد»^۲. در این راستا، مرزها دیگر عامل تعیین

^۱ M.N.Shaw, "International law", Cambridge, 2008, p. 59

^۲ آزمایش، سید علی، «تقریرات درس حقوق کیفری بین المللی»، (دوره کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، دانشگاه علامه طباطبایی اردیبهشت ۱۳۸۸)، ص ۱۱.

کننده نیستند و اصولاً بسیاری از جرایم وجود دارند که متعلق به مرزهای داخلی یک کشور نمی‌گردند. یعنی وجود مرزها، مانع از تحقق اجرای عدالت در آن کشور نمی‌گردد. بلکه بسیاری از جرایم، وجدان بشریت را خدشه دار می‌نماید و وجدان افراد بشر را مورد تعرض قرار می‌دهند و تعرض به وجدان عمومی کل بشریت نیز می‌باشد. این جرایم احساس عدالت خواهی بشریت را خدشه دار می‌نماید و همچنین جنایاتی بدون مرز می‌باشند که جامعه بین المللی را مجبور می‌کند که با ابزارهای حقوق بین الملل عمومی، از خود عکس العمل نشان دهند. بنابراین بعد از پایان جنگ جهانی دوم کشورها برای واکنش در برابر جنایات به وقوع پیوسته در داخل مرزهای کشورها به ایجاد محاکم کیفری بین المللی به طور موقت و خاص تا زمان تشکیل یک محکمه دائمی برای این نوع از جنایات ها اقدام نمودند.

گفتار دوم- مفهوم مسئولیت کیفری بین المللی فردی

همان طور که پیش از این گفته شد، مسئولیت کیفری بین المللی فردی بعد از جنگ جهانی دوم و در دادگاه های بین المللی رسیدگی به جنایات جنگی مورد توجه قرار گرفت. البته پیش از آن نیز با توجه به ماهیت کیفری مسئله این نوع از مسئولیت مدنظر بود اما توجه نظام مندی به آن نشده بود. پس از جنگ دوم جهانی نیز جنایات بین المللی خاتمه نیافته بود و همچنان ادامه داشت. این امر به ویژه در کشورهای غالباً بی ثبات قاره آفریقا، در برخی کشورهای در حال توسعه و برخی مناطق از جمله بالکان و خاورمیانه مشهود بوده و هست. برخی از این جنایات به قدری هولناک هستند که روح جامعه بین المللی را به شدت آزرده اند و توجه آن را به خود جلب کرده اند.

در تمامی جنایات بین المللی که اکنون در اساسنامه دیوان کیفری بین المللی بر شمرده شده اند (نسل زدایی، تجاوز، جنایت علیه بشریت و جرایم جنگی)، وجود مسئولیت کیفری بین المللی

فردی مفروض است. جامعه بین المللی و حقوق کیفری بین الملل نیز با وجود میل به سمت مسئول شناختن دولت ها، هنوز مسئولیت کیفری بین المللی فردی را در حقوق بین الملل به خوبی به رسمیت می شناسد. در گفتار حاضر نگارنده بر آن است، ضمن تعریف مفهوم مسئولیت کیفری بین المللی فردی، مبانی و عناصر تحقق آن را با توجه به رویه دادگاه های کیفری بین المللی از جمله دیوان کیفری بین المللی شرح دهد علاوه بر این مصادیق مسئولیت کیفری بین المللی نیز در این گفتار مورد مطالعه قرار خواهند گرفت.

مبحث اول- تعریف مسئولیت کیفری بین المللی فردی

پیش از تعریف مسئولیت کیفری بین المللی فردی لازم است مفهوم مسئولیت کیفری را به عنوان یک مفهوم اساسی در حقوق کیفری بین المللی و به طور کلی حقوق کیفری مختصراً بررسی کنیم. سپس مسئولیت کیفری بین المللی فرد را در دو قسمت از منظر اسناد بین المللی و دیدگاه های نظری مورد مطالعه قرار خواهیم داد و در انتها با تبیین مفهوم مسئولیت کیفری دولت، تفاوت آن با مسئولیت کیفری فردی را بیان می کنیم.

الف- مسئولیت کیفری

«جرم، مسئولیت کیفری و مجازات، سه ضلع طلائی حقوق کیفری هستند. اعمال مجازات به احراز مسئولیت کیفری و احراز آن به احراز مجرمیت منوط است. مجرمیت، دو جنبه مادی و روانی دارد و تا زمانی که آن دو احراز نگردد، محقق نمی شود، اما مسئولیت کیفری، جنبه موضوعی و مادی ندارد، بلکه جنبه کاملاً شخصی و روانی دارد. سن، عقل، آگاهی و اختیار، ارکان مسئولیت کیفری است»^۱. مسئولیت کیفری، حلقه و پل ارتباطی میان جرم و مجازات و

^۱ گلدوزیان، ایرج / جانی، حسین، «مبانی اصل شخصی بودن مسئولیت کیفری»، مجله الهیات و حقوق، ۱۳۸۴، شماره ۱۵ و ۱۶، ص ۱۲۷

از این رو از مهم‌ترین مباحث حقوق کیفری است که در مطالعه آن باید مسائل تاریخی، فلسفی، جامعه‌شناختی و حقوقی لحاظ شود. «بدون شک، هیچ مسئله‌ای در حقوق کیفری از تعیین اصول حاکم بر مسئولیت کیفری مبنایی‌تر نیست؛ چرا که طبق مسئولیت کیفری، هر کس به سبب تقصیر منتسب به خود، در برابر اعمال مجرمانه‌اش پاسخگوست»^۱. «مفهوم مسئولیت کیفری از مفهوم سرزنش پذیری جدا نیست. کیفر دادن بزه‌کاران نشانه سرزنش عمومی است. و هرچه میزان توقع اجتماع از انسان‌ها بیشتر باشد بار تکلیف سنگین‌تر و در نتیجه اهمال در ادای تکلیف با سرزنش شدیدتر توأم خواهد بود. سرزنش اجتماعی محصول ارزشیابی و داوری عمومی درباره خوب و بد افعال انسانی است. ولی این داوری بر حسب آن که افعال مذکور چگونه و در چه وضعی از چه کسانی صادر شده است یکسان نیست»^۲.

«این را نباید از نظر دور داشت که مسئولیت کیفری در حقوق داخلی متفاوت از مسئولیت کیفری در حقوق بین‌الملل است. چه آن که ممکن است عملی تحت حقوق داخلی موجب مسئولیت کیفری نشود اما بر اساس حقوق کیفری بین‌الملل یک جنایت بین‌المللی شناخته شود. این اصل را ماده ۶ منشور نورنبرگ به صراحت بیان کرده است: "عمل نقض حقوق داخلی دولتی که در آن مرتکب شده‌اند، باشند یا نباشند" دادگاه نورنبرگ در احکام خود نیز این امر را رعایت کرده است و معتقد است افراد در سطح بین‌المللی تکالیفی دارند که فراتر از قوانین داخلی آن‌ها می‌رود»^۳. البته، آن چه در حقوق داخلی موجب وجود یا عدم، شدت یا تخفیف مسئولیت کیفری می‌شود در حقوق کیفری بین‌الملل نیز مطرح است. برای مثال، ماده ۲۶ اساسنامه دیوان کیفری بین‌الملل بیان می‌کند: «دیوان نسبت به جرایم اشخاصی که در زمان ارتکاب جرم کمتر از ۱۸ سال داشته‌اند صلاحیت نخواهد داشت.» که مشخص است این عدم

^۱ اردبیلی، محمدعلی، «حقوق جزای عمومی ج ۲»، چاپ چهارم، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۴، ص ۷۴.
^۲ همان، ص ۷۵.

^۳ Cassese, Antonio, "Affirmation of the Principles of International Law Recognized by the Charter of the Nurnberg Tribunal", United Nations Audiovisual Library of International Law, p.2 available at: http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/ga_95-I/ga_95-I_e.pdf

صلاحیت ناشی از عدم تحقق مسئولیت کیفری فردی که ۱۸ سال سن دارد، در عرصه حقوق بین الملل است وگرنه هیچ دلیل دیگری وجود ندارد که اساسنامه دیوان چنین فردی را مبرا از مسئولیت بداند. همچنین ماده ۳۱ اساسنامه دیوان با بر شمردن موارد رافع مسئولیت کیفری بیان می کند که موارد دیگر عدم مسئولیت در اساسنامه وجود دارد. در ماده ۳۱ اساسنامه مستی، ضرورت، دفاع از خود و جنون مواردی هستند که در آن ممکن است مسئولیت مرتکب جرم رفع شود.

ب- تعریف مسئولیت کیفری بین المللی فردی

در این قسمت مسئولیت کیفری بین المللی فردی را از دو منظر اسناد بین المللی و دیدگاه های نظری مورد بررسی قرار می دهیم و در انتها با توجه به این دو رویکرد تعریفی پیشنهادی از آن ارائه خواهیم کرد. علاوه بر این رابطه موجود میان مسئولیت کیفری دولت و مسئولیت کیفری فردی را مطالعه خواهیم کرد و همچنین اقسام مشارکت فرد در تحقق مسئولیت کیفری فردی را مختصرا از نظر می گذرانیم.

۱. رویکرد اسناد بین المللی

از جمله اصول حقوقی مهمی که در اساسنامه مطرح گردیده است، اصل مسئولیت کیفری فردی است که مبنای اعمال صلاحیت دیوان نسبت به اشخاص حقیقی است. بدین ترتیب به جای تأکید بر مفهوم تقصیر و مسئولیت جمعی، بر مسئولیت فردی عاملان جنایات توجه می شود. شناسایی مسئولیت فردی عاملان جرم مانع از آن می شود که تمام مردم یک کشور برای جنایاتی